

УДК 851. 512.145. «19»: (17+111.852)

ГОЛОВНИЙ ГЕРОЙ ЯК ВИРАЗНИК ЕСТЕТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ ПИСЬМЕННИКА

Юнусов Ш. Е.

*Таврійський національний університету імені В. І. Вернадського, Сімферополь
E-mail: schew.yunusoff2010@yandex.ua*

У роботі аналізується образна системи історико-біографічної повісті кримськотатарського письменника Шаміля Алядіна «Запрошення до диявола на бенкет», розглядається проблема естетичних поглядів автора. Питання про взаємовідносини героїв твору і взаємозумовленості їхніх дій розкривається за допомогою типізації та застосування діалогів, прийомів ретроспекції і ретардації.

Ключові слова: авторська позиція, типізація, контраст, естетичне.

У повісті «Запрошення до диявола на бенкет» відомий кримськотатарський письменник Шаміль Алядін відтворив історичні події, пов'язані з життєвими перипетіями народного вчителя і поета Усеїна Шаміля Токтаргази. У цьому контексті однією з ключових є проблема з'ясування естетичного ідеалу автора названого твору. Літературно-художня спадщина Шаміля Алядіна потребує цілісного дослідження. У цій статті зроблена спроба показати майстерність письменника в комбінуванні героїв, за допомогою яких розкривається авторське ставлення до подій. Об'єктом дослідження є історична повість Шаміля Алядіна «Запрошення до диявола на бенкет». Предмет дослідження – ідейно-художня концепція твору, авторське розуміння естетичного. Автор статті прагне розглянути проблему розстановки героїв у контексті з'ясування ставлення письменника до суб'єктів мовлення, показати роль контрасту у визначенні світогляду героїв, звернути увагу на композиційні прийоми письменника. Дослідження проводиться на основі типологічного і герменевтичного методів.

Події, зображені у повісті Шаміля Алядіна «Запрошення до диявола на бенкет» (1979), належать до початку ХХ століття. В основу оповіді покладено короткий відрізок з життя відомої історичної особи – Усеїна Шаміля Токтаргази (1881–1913). Фабула повісті утворюється переплетенням просвітницьких устремлінь поета-демократа, вчителя, громадського діяча з діями солідарних з ним людей, які бачать свою місію у «виведенні менталітету мусульман з рамок традиційних стереотипів у світ сучасної цивілізації» [1] в умовах жорсткої протидії місцевої влади і багатіїв.

У композиційній схемі розглянутого твору об'єднані три сюжетні мотиви: зустріч Токтаргази з Ісмаїлом Гаспринським, бесіда з Решидом Медієвим і, нарешті, зіткнення з товариством Аджи Ербаїна. Одержуючи відповідне акцентування в структурі повісті, вони розкриваються в процесі полеміки на ту чи іншу тему, або ж в залежності від ситуації визначають поведінку певного героя. Тому широко використовуються діалоги, які сприяють посиленню типового, демонструючи

характерні риси національної інтелігенції епохи: Р. Медієв – це втілення критичного ставлення до позиції І. Гаспринського, І. Гаспринський символізує ліберально-творче начало, а У. Ш. Токтаргази уособлює прагнення до соціальної справедливості.

Індивідуальні прикмети Р. Медієва – одного із сподвижників Токтаргази – відповідають рисам історичної особистості [2, с. 71–86]. Представлений з урахуванням реалій зазначеної епохи, Р. Медієв стриманий як чиновник (делегат Держдуми і Голова Карасувбазара), скромний вчитель, вдумливий як редактор газети. В його неприйнятті ліберальної позиції Ісмаїла Гаспринського виражений історичний оптимізм. У цьому контексті Токтаргази властивий внутрішній стрижень, що диктує необхідність звернення дієвих заходів (що швидше за все імпонує і авторові повісті), стає очевидним і розкривається вже при першій зустрічі з І. Гаспринським.

Повість Ш. Алядіна «Запрошення до диявола на бенкет», написана в традиціях радянської історичної прози, не могла обійтися без антигероя як типу літературного персонажа, який є втіленням морально-філософської проблематики художнього твору. Так, Аджи Ербаїн Емірзаков, будучи натурою мстивою, завжди діє з розрахунку. Серед представників типового середовища він відрізняється удаваною добротою, показною поважністю у вираженні своїх поглядів. Така поведінка впливової людини зумовила відповідну сюжетну побудову повісті. В її фіналі взаємопов'язаність дій Аджи Ербаїна і Менлібея досягає своєї найвищої точки: після вчинення злочину та наказу господаря шорнику прибрати труп Усеїна-оджа, Менлібей, «тремтячи від страху, посміхався без потреби», оскільки «звук посміхатися господареві, якщо навіть на очах у нього бриніли сльози. Він посміхнувся і на цей раз, ховаючи очі, хотів поклонитися в пояс, але, побачивши, що Аджи Ербаїн вже повернувся до нього спиною, робити цього не став, а побіг і відкрив задні двері, які ведуть у внутрішній двір...» [3, с. 357].

Відчуваючи свою безмежну перевагу, звиклий насміхатися над іншими, не прощати ударів по своєму самолюбству, Емірзаков бачить свою місію в тому, щоб дотримуватися законів можновладців. Його образ допомагає більш об'ємно уявити побут і звичаї суспільства, значимість матеріальних можливостей і особистих зв'язків. Який би негожий вчинок свідомо чи несвідомо не робив, він завжди здатний вийти сухим з води завдяки хорошим відкупним. У побуті ж він сповнений спокою, відчуття достатку у всьому. В ідейному обґрунтуванні повісті образи Аджи Ербаїна, його лакея Менлібея і їх наближених допомагають авторові показати не тільки значення Усеїна-муаллима для кримськотатарського суспільства, звуженого до рівня села Харджибіє, але й розкрити обличчя справжніх винуватців його загибелі. Ця сюжетна розв'язка повісті виявляється тим відрізком твору, в якому найбільш повно викриваються вади суспільства. Як втілення трагічного моменту історія Токтаргази виявляє стан крайнього неприйняття ідейно-політичних цінностей емірзаківського суспільства. Характер Токтаргази, що склався в умовах постійної напруги, робить його людиною нових поглядів. Співчуття до ближнього, змушеного терпіти ганьбу та образи, не могло не збудити в ньому борця за соціальну збалансованість. Своїми вчинками Токтаргази дає зрозуміти

емірзаківському суспільству, що люди мають бути. Пичому протистоїть герой ідейним ворогам не жорстокістю, а з урахуванням властивого вчителю етикету. Усе ж його усвідомлені дії призвели до того, що неможливо було погасити вогнище конфлікту. Прямолинійність як одна з основних якостей характеру Токтаргази змушує його діяти у відповідності зі своєю позицією, стає перешкодою на шляху подальшої реалізації його благородних задумів.

З теплотою змальовано в повісті образ Аджире-ханум – дружини вчителя. Її жіночність, скромність, природна лагідність є тими характерними рисами, які складають тріаду «етнотрадиції – сім'я – дім». Токтаргази, втомлений від шкільних клопотів або словесної сутички із впливовими людьми, при поверненні додому намагається не обтяжувати Аджире непріємними спогадами про будні. Аджире, здогадуючись про випробування, що випали на долю чоловіка, також намагається не акцентувати на побутових проблемах або розпитувати про причини втоми. Як берегиня домашнього вогнища Аджире є прикладом дбайливої домогосподарки, матері, дружини. Навіть при скромному матеріальному становищі вона може накрити стіл так, що її винахідливість викликає захоплення читацької аудиторії.

У портреті Аджире є щось від Тензиле-енге з повісті «Теселлі» (1957) [4, с. 66–140], в головній героїні якої вгадуються риси матері письменника (хоча письменник з цим і не погоджується, вважаючи що все то вигадки окремих критиків... [2, с. 67]). Для такої жінки найголовніше – виховання дітей, смирення перед главою сім'ї, створення домашнього затишку, вона турботлива матір, в якій поєднуються строгість до дітей і материнська любов, вимогливість і вміння прощати дитячі пустощі. Такі героїні становлять галерею жіночих образів у творчості прозаїка. Їх ідентичність говорить про те, що вони змальовані з об'єктивного життя і авторських уявлень.

Ідейно-художнє завдання Шаміля Алядіна у розглянутій повісті полягало в тому, щоб продемонструвати боротьбу народжуваної молоді національної інтелігенції в умовах сильного їй протистояння. Спосіб типізації, використаний прозаїком, посприяв тому, щоб шляхом відповідної розстановки своїх героїв об'ємно уявити ідейно-естетичні устремління носіїв нових соціальних поглядів

Список літератури

1. Суюнова Н. Ногайская поэзия XX века в национальном и общетюркском историко-культурном контексте [Электронный ресурс] / Насипхан Суюнова. – Режим доступа: [dslib.net / literatura-rosii / html](http://dslib.net/literatura-rosii/html).
2. Алядин Ш. Ер делиджилер [літер. статті] / Шаміль Алядин. – Ташкент: Видавництво ім. Гафура Гуляма, 1991. – 224 с. – ISBN-5-635-00545-4.
3. Алядин Ш. Теселли [зб. творів] / Шаміль Алядин. – М.: Сов. писатель, 1985. – 368 с.
4. Алядин Ш. Чорачыкълар. Сайлама эсерлер [зб-к творів, на кр.тат. мові.] / Шаміль Алядин. – Ташкент: Видання ім. Гафура Гуляма, 1987, - 560 с.

Юнусов Ш. Э. Главный герой как выразитель эстетических взглядов писателя / Ш. Э. Юнусов // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Филология. Социальные коммуникации. – 2014. – Т. 27(66), № 4. – С. 178–181.

В работе анализируется образная система историко-биографической повести крымскотатарского писателя Шамиля Алядина «Приглашение к дьяволу на пир», рассматривается проблема эстетических взглядов художника слова. Вопрос о взаимоотношении героев произведения и взаимообусловленности

их действий раскрывается при помощи типизации и применения диалогов, приёмов ретроспекции и ретардации.

Ключевые слова: авторская позиция, типизация, контраст, эстетическое.

Yunusov Sh. E. The main character as the expression of aesthetic views of the writer / Sh. E. Yunusov // Scientific Notes of Tavrida National V.I.Vernadsky University. – Series: Philology. Social communications. – 2014. – V. 27(66), № 4. – P. 178–181.

The article deals with the problem of the composition of the Crimean Tatar historical short story written by Shamil Alyadin, where imagery plays an important role in the expression of the author's attitude to reconstructing the events of the past in art. The events described in the short story "Invitation to the Devil's Feast" (1979) refer to the beginning of the twentieth century. This story was based on the description of a short period in the life of a famous historical figure Usein Shamil Toktargazy (1881 – 1913). The plot of the story is presents the interconnection of the educational aspirations of this poet-democrat, teacher and public figure with those who were associated with him and saw their common mission as "leading out the Muslims' mentality from the framework of traditional stereotypes to the world of modern civilization" despite the strong resistance of the old system. The relationship between the characters of the story and interconditionality of their actions are showed by such methods as typification and use dialogs, retrospection and retardment. In the compositional scheme of the analysed short story three motifs are united: Toktargazy meeting with Ismail Gasprinsky, his conversation with Reshid Mediev and finally the clash with Aji Erbain's group. Receiving appropriate emphasis in the structure of the story, these motifs are revealed by the author in the process of polemics on a particular topic, or depending on the situation determine the behavior of a character. This story is built in such a way that in the context of conflict between Toktargazy and Aji Erbain's group the tension keeps growing. The fight against the society of people, for whom violence is the main principle of life, is considered as the ideological setting of the story. The way of typification used by the author shows that proper placement of the story's characters provides them as symbols of ideological aspirations of the new social views. In this combination, the image of U.Sh.Toktargazy looks vital and typical of his epoch, and in his views he is not simplified to the level of everyman, but also not hyperbolized in his allegiances and actions.

Keywords: the author's view, typing, contrast, aesthetic.

Стаття надійшла до редакції 2 грудня 2014 року